Suvestinė redakcija nuo 2018-07-28

Įsakymas paskelbtas: TAR 2015-09-24, i. k. 2015-14143

LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTRAS

ĮSAKYMAS DĖL STUMBRO (*BISON BONASUS* L.) APSAUGOS PLANO PATVIRTINIMO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTRO 2014 M. SPALIO 10 D. ĮSAKYMO NR. D1-836 „DĖL STUMBRO (*BISON BONASUS* L.) APSAUGOS PLANO PATVIRTINIMO“ PRIPAŽINIMO NETEKUSIU GALIOS

2015 m. rugsėjo 21 d. Nr.D1-675
Vilnius

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių įstatymo 3 straipsnio 3 dalies 5 punktu, 9 straipsnio 3 dalimi ir Saugomų rūšių apsaugos planų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. D1-463 „Dėl Saugomų rūšių apsaugos planų rengimo ir tvirtinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 3 punktu:

1. T v i r t i n u Stumbro (*Bison bonasus* L.) apsaugos planą (pridedama).

2. P r i p a ž į s t u netekusiu galios Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. spalio 10 d. įsakymą Nr. D1-836 „Dėl stumbro (*Bison bonasus* L.) apsaugos plano patvirtinimo“.

Aplinkos ministras Kęstutis Trečiokas

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos aplinkos ministro
2015 m. rugsėjo 21 d. įsakymu Nr. D1-675
(Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2018
m. liepos 27 d. įsakymo Nr. D1-721 redakcija)

STUMBRO (*BISON BONASUS* L.) APSAUGOS PLANAS

I SKYRIUS

STUMBRO, JO POPULIACIJOS, BUVEINĖS APRAŠYMAS

Stumbro sistematinė padėtis

1. Stumbras (lot. *Bison bonasus* L.) priklauso žinduolių (*Mammalia*) klasei, porakanopių *(Artiodactyla)* būriui, dykaraginių *(Bovidae)* šeimai.

Stumbro buveinės aprašymas

2. Lietuvos stumbrų populiaciją sudaro nelaisvėje ir laisvėje gyvenantys gyvūnai. Stumbrams būdingoms buveinėms priskiriami derlinguose dirvožemiuose augantys reti lapuočių bei mišrių miškų vidutiniai ir dideli miško masyvai, turintys traką ir lapuočių pomiškį, taip pat miškai su aikštelėmis, laukymėmis ir pievomis, kitos pievos ir ganyklos. Lietuvoje laisvėje gyvenančio stumbro buveinės, esančios Kėdainių (žemės ūkio naudmenos rajono savivaldybėje sudaro 65,32 proc. teritorijos (62,2 proc. – ariama žemė, 0,11 proc. – sodai, 3 proc. – pievos ir natūralios ganyklos), miškai – 25,66 proc. teritorijos), Panevėžio (žemės ūkio naudmenos rajono savivaldybėje sudaro 56,49 proc. teritorijos (52,78 proc. – ariama žemė, 0,25 proc. – sodai, 3,42 proc. – pievos ir natūralios ganyklos), miškai – 34,46 proc. teritorijos) ir Radviliškio (žemės ūkio naudmenos rajono savivaldybėje sudaro 64,61 proc. teritorijos (61,16 proc. – ariama žemė, 0,24 proc. – sodai, 3,21 proc. – pievos ir natūralios ganyklos), miškai – 24,67 proc. teritorijos) rajonų savivaldybėse, skiriasi nuo optimalių ir būdingų šiai rūšiai buveinių, nes populiacija Lietuvoje buvo dirbtinai sukurta intensyvios žemdirbystės teritorijose su mažais fragmentiškais lapuočių medžių rūšių miškais. Tokiose buveinėse stumbrai yra priklausomi nuo žemės ūkio kultūrų, sezoniškai sudarančių didelę mitybos dalį. Detalūs stumbrų buveinių tyrimai šiose savivaldybėse atlikti nebuvo. Lenkijoje tyrimai parodė, kad stumbrai daugiausia mėgsta lapuočių ir mišrius miškus, vengia šlapių vietovių, stačių šlaitų, kitų vietovių, kuriose sunku maitintis, karščio, vandens stygiaus, šalčio, gausaus sniego. Stumbrai daug laiko praleidžia paežerėse, kirtavietėse ir miškapievėse, laukuose.

3. Didžioji nelaisvėje gyvenančių stumbrų dalis įkurdinti VĮ Valstybinių miškų urėdijos Panevėžio regioninio padalinio Krekenavos girininkijoje esančiame „Pašilių stumbryne“. 50 ha aptvertame plote 32 ha teritorijos apaugę mišriu mišku, kuriame vyrauja lapuočiai, likusią aptvaro dalį sudaro kultūrinės, nusausintos pievos, teka Liaušės upelis.

4. VĮ Valstybinių miškų urėdijos Telšių regioninio padalinio Ubiškės girininkijos aptvaro, kuriame taip pat laikomi stumbrai nelaisvėje, teritorijoje šiuo metu vyrauja lapuočiai – 59 proc. (beržynai 48 proc., drebulynai 6 proc., juodalksnynai 5 proc.), spygliuočiai sudaro 41 proc. (pušynai – 9 proc., eglynai – 32 proc.). Įgyvendinus VĮ Telšių miškų urėdijos vidinės miškotvarkos projekte numatytas priemones, medynas su minėta medžių rūšių įvairove sudarys apie 30 proc. teritorijos, kitą dalį sudarys suformuotos pievos, nusausinimo grioviai.

5. VĮ Valstybinių miškų urėdijos Varėnos regioninio padalinio Marcinkonių girininkijos ir Dzūkijos nacionalinio parko teritorijoje būsimame aptvare (adaptacijos) 25 proc. teritorijos sudarys beržynai, 23 proc. – mišrūs pušynai (sudėtyje yra beržo), 11 proc. – eglynai, 1 proc. – juodalksnynai ir 40 proc.– pievos. Nurodyti medynai ir pievos išsidėstę mozaikiškai. Žemės ūkio naudmenos Varėnos rajono savivaldybėje sudaro 31,13 proc., (ariama žemė – 17, 26 proc., pievos ir natūralios ganyklos – 3,84 proc., miškai sudaro 67,57 proc.). Dzūkijos nacionalinio parko teritorijoje yra 1144,28 ha pievų.

Stumbro paplitimas, gausumas, buveinių užimamas plotas ir pokyčiai Lietuvoje

6. Lietuvoje 1969 m. pirmieji stumbrai įkurdinti stumbryno, įsteigto Panevėžio rajono savivaldybės Pašilių miške, aptvaruose. 1969–1972 m. 10 belovežinės kilmės stumbrų (2 patinai ir 8 patelės) į aptvarus atvežta iš Rusijos centrinio stumbryno. Lietuvoje nuo 1969–2016 m. stumbryno aptvare gimė daugiau kaip 160 stumbrų jauniklių, kurie registruojami Tarptautinėje stumbrų kilmės knygoje.

7. Pašiliuose, Panevėžio rajono savivaldybėje, 1973 m. buvo pradėta formuoti laisvųjų stumbrų banda. Į laisvę išleisti stumbrai apsigyveno šalia aptvaro, šiuo metu jų bandos paplitusios Vidurio Lietuvoje, dažniausiai sutinkamos Panevėžio bei Kėdainių, Radviliškio rajonų savivaldybėse.

8. 1993–2016 m. laisvėje gyvenančių stumbrų populiacija Lietuvoje padidėjo daugiau kaip 9 kartus ir 2016 m. pasiekė 182 gyvūnus (1 lentelė). Per tą patį laikotarpį nelaisvėje gyvenančių stumbrų skaičius padidėjo beveik 1,7 karto (1 lentelė). Naujausi laisvėje gyvenančių stumbrų populiacijos stebėsenos duomenys nurodyti 2 lentelėje.

1 lentelė. Stumbrų apskaitos duomenys.

Metai	Aptvare (VĮ Panevėžio miškų urėdija), vnt.	Kituose aptvaruose, vnt.	Laisvėje, vnt.	Iš viso, vnt.
1993	14	2	20	36
1994	14	2	18	34
1995	15	2	17	34
1996	11	2	19	32
1997	13	2	21	36
1998	11	1	22	34
1999	14	2	30	46
2000	14	2	30	46
2001	16	2	30	48
2002	17	3	32	52
2003	19	3	40	62
2004	22	4	38	64
2005	18	4	Nėra duomenų	-
2006	18	5	52	75
2007	23	2	42	67
2008	22	2	56	80
2009	15*	2+5	60	82
2010	17	2+5	62	89
2011	21	2+5+3	72	103
2012	22	3+6+3	82	116
2013	20	3+6+2	100	131

2014	17	3+6+2	101	129
2015	16	3+8+2	146	175
2016	15	3+7+2	182	209

* - eliminavus hibridus

2 lentelė. 2017 m. pab. – 2018 m. 1 pusmečio laisvėje Kėdainių ir Panevėžio rajonuose gyvenančių stumbrų populiacijos stebėsenos duomenys.

Data	Kėdainių rajone	Panevėžio rajone	Iš viso laisvėje
2017 m. lapkritis-gruodis	158	56	214
2018 m. sausis	149	58	207
2018 m. vasaris	166	29	195
2018 m. kovas	179	28	207
2018 m. balandis	165	26	191
2018 m. gegužė	158	38	196
2018 m. birželis	147	35	182

9. Stumbrai gyvena bandomis, įprastai vidutinis dydis yra 15–20 individų, tačiau Lietuvoje stumbrai sudaro bandas iki 40–50 individų.

10. Kasmet nuo 1993 m. yra vykdoma laisvėje gyvenančių stumbrų apskaita, tačiau detalūs rūšies faktiškai užimamų buveinių tyrimai atlikti nebuvo.

Stumbro paplitimas, populiacijos dydis, buveinių užimamas plotas ir pokyčiai Europoje

11. Maždaug prieš dvylika tūkstančių metų (holoceno epochoje) stumbro populiacija buvo susitelkusi centrinėje Europoje, arealo ribos siekė Šveicariją vakaruose, Baltijos jūros valstybes šiaurėje, Juodosios ir Azovo jūrų šiaurines pakrantes pietryčiuose. Lietuva yra stumbro šiaurinėje arealo dalyje. Dėl medžiojimo bei miškų mažėjimo stumbrai pirmiausia išnyko Vakarų Europoje. Ilgiausiai, iki 1919 m., jie išsilaikė Belovežo girioje.

12. 2016 m. pabaigoje stumbrų populiaciją Europoje sudarė 4472 laisvėje gyvenantys stumbrai, 395 pusiau laisvėje gyvenantys stumbrai ir 1706 stumbrai yra laikomi aptvaruose. Europoje stumbrai laisvėje gyvena vienuolikoje šalių: daugiausia individų priskaičiuojama Baltarusijoje (1605 individai) ir Lenkijoje (1455 individai). Laisvai gyvenantys stumbrai taip pat įsikūrę Rusijoje, Ukrainoje, Lietuvoje, Rumunijoje, Latvijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Bulgarijoje, Slovakijoje, Nyderlanduose. 2016 m. pabaigoje Lietuvoje esanti laisvoji stumbrų banda sudarė apie 4 proc. Europos laisvėje gyvenančios populiacijos dalies.

Stumbro veisimosi biologija

13. Stumbrai lytiškai subręsta būdami 2 metų, patelės – 3 metų, fizinis vystymasis trunka iki šeštųjų gyvenimo metų. Stumbrų patinai dalyvauja veisimesi 6–12 metų amžiaus, patelės 4–20 metų amžiaus. Stumbrai gali rujoti kelis kartus per metus. Rujos metu neapvaisinta patelė rujoja antrą kartą.

Patelės nėštumo trukmė – 9 mėnesiai. Paprastai patelė veda vieną jauniklį (retais atvejais 2) kas dvejus metus, kurį žindo 8–10 mėnesių.

14. Stumbrai neturi konkrečių veisimosi buveinių poreikių, t. y. nesinaudoja ilgalaikėmis poilsio vietomis ar jauniklių vedimo guoliais, todėl veisimosi buveinės plotas ir struktūra priklauso nuo esamų aplinkos sąlygų.

Stumbro mityba, žiemojimas, migracija

15. Stumbrai maitinasi žole, medžių žieve ir šakelėmis bei žemės ūkio kultūromis. Pavasarį ir vasarą maitinasi žole, tuo metu žievė ir žemės ūkio kultūros sudaro mažą raciono dalį. Rudenį mityboje padaugėja šakelinio pašaro. Labiau žmonių apgyvendintose teritorijose stumbrai maitinasi žemės ūkio kultūromis. Nustatyta daugiau nei 400 augalų, kuriais minta stumbrai, rūšių, iš jų 50 medžių ir krūmų. Per parą suaugęs patinas suėda nuo 32 iki 36 kg pašaro.

16. Stumbrai yra bandomis gyvenantys sėslūs gyvūnai. Žiemą laisvėje gyvenantys stumbrai apsistoja vietose, kuriose gali rasti šakelinio pašaro, medžių žievės, nukritusių lapų, sausos žolės, žemės ūkio kultūrų liekanų, dažnai lankosi medžiojamųjų gyvūnų šėrimo aikštelėse ar kirtavietėse.

17. Tikroji migracija nevyksta. Migracinio pobūdžio klajonės įvairiomis kryptimis būdinga pavieniams jauniems iš bandos išvarytiems brėstantiems patinams. Dalis jų pasirenka atviras ir mažai miškingas vietoves su intensyviu žemės ūkiu Pakruojo ir Joniškio rajonų savivaldybėse, kiti plinta pietryčių kryptimi miškingomis teritorijomis.

Stumbro tarptautinis ir nacionalinis teisinis statusas

18. Lietuvoje rūšis saugoma nuo 1969 m. Šiuo metu įrašyta į Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių sąrašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. spalio 13 d. įsakymu Nr. 504 „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių sąrašo patvirtinimo" ir Europos Bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšių, kurioms reikalinga griežta apsauga, sąrašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. 592 „Dėl Europos Bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšių, kurioms reikalinga griežta apsauga, ir Europos Bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšių, kurių ėmimus iš gamtos ir naudojimui gali būti taikomos tvarkymo priemonės, sąrašų patvirtinimo, apsaugos priemonių nustatymo ir duomenų kaupimo apie šias rūšis".

19. Už sunaikintą stumbrą Saugomoms rūšims ir jų buveinėms padarytos žalos apskaičiavimo metodikoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-621 „Dėl Lietuvos saugomoms rūšims ir jų buveinėms padarytos žalos apskaičiavimo metodikos patvirtinimo", nustatytas 10136,70 eurų bazinis tarifas.

20. Stumbras priskirtas medžiojamiesiems gyvūnams, nurodytiems Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2000 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. 258 „Dėl Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo" (toliau – Medžioklės taisyklės), tačiau nemedžiojamas, nes nenustatyti sumedžiojimo terminai. Pagal Medžioklės taisyklių 4 punktą medžioti leidžiama tik tuos medžiojamuosius gyvūnus, kuriems Medžioklės taisyklėse yra nustatytas leistinas jų medžioklės terminas.

21. Stumbras įrašytas į 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL *2004 m., specialusis leidimas*, 15 skyrius, 2 tomas, p. 102) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2013 m. gegužės 13 d. Tarybos direktyva 2013/17/ES (OL 2013 L, p. 193) (toliau – Buveinių direktyva), II ir IV priedus, taip pat į Europos laukinės gamtos

ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencijos III priedą. 2005 m. Lietuvos Respublikos techninių konsultacijų su Europos Komisija dėl Buveinių direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje metu nuspręsta, kad Lietuvoje gyvenantys stumbrai laikomi nenatūralia populiacija, kuri gyvena netinkamoje (dėl daromos didelės žalos) aplinkoje, todėl stumbras neįrašytas Lietuvos Respublikai būdingų rūšių, saugomų pagal Buveinių direktyvą, sąrašą (*angl. reference list*) ir Lietuvos Respublikai netaikoma pareiga įsteigti šiai rūšiai saugoti skirtas „Natura 2000“ tinklo teritorijas. Tokį sprendimą nulėmė tai, kad saugomos teritorijos steigimas šiai saugomai rūšiai sunkiai įmanomas žemės ūkio naudmenose su nedideliais miškų masyvais, čia stumbrų daroma žala yra didelė, nestabilus bandos dydis ir jos buvimo vieta, menka stumbrų genetinė įvairovė ir kitos priežastys.

22. Tarptautinė gamtos išsaugojimo sąjunga (toliau – IUCN) 1966 m. stumbrą įrašė į Raudonąją knygą, kaip nykstančią rūšį.

II SKYRIUS

STUMBRO POPULIACIJA IR BUVEINĖS

Radaviečių ir buveinių apsaugos būklė

23. Iki 2015 m. laisvėje gyvenantys stumbrai daugiausiai stebėti apie 142 000 ha teritorijoje Panevėžio, Kėdainių, Radviliškio rajonų savivaldybių teritorijose, kurias riboja kelias Kėdainiai – Panevėžys, geležinkelis Panevėžys–Radviliškis, geležinkelis Radviliškis–Kėdainiai. Šioje teritorijoje miškai užėmė 37 200 ha, žemės ūkio paskirties žemė – 98 600 ha, vandenys – 680 ha, urbanizuotos teritorijos – 5 500 ha. Dalis šios teritorijos patenka į Krekenavos regioninį parką, kurio ribos patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. 1617 „Dėl Krekenavos regioninio parko ir jo zonų ribų plano patvirtinimo“. Didžiausia laisvėje gyvenančių stumbrų dalis telkiasi stumbrams neoptimaliose ir nebūdingose buveinėse ir radvietėse žemės ūkio paskirties žemėje, kurioje taikyti specialias radaviečių ir buveinių apsaugos priemones netikslinga. Čia stumbrų daroma žala žemės ūkio kultūros yra didelė, nestabilus bandos dydis ir jos buvimo vieta, susiformavusi menka stumbrų genetinė įvairovė.

24. Kita didelė dalis laisvėje gyvenančių stumbrų reguliariai naudojamos teritorijos yra saugoma (Krekenavos regioninis parkas su čia esančiomis konservacinio prioriteto teritorijomis), šioje teritorijoje esamos radaviečių ir buveinių apsaugos būklės teisinės priemonės yra vertinamos kaip pakankamos.

25. Kuriant naują laisvėje gyvenančią stumbrų bandą Dzūkijos nacionalinio parko teritorijoje, tikslinga siekti tarptautinio bendradarbiavimo su kaimyninėmis šalimis dėl stumbrų apsaugos.

Populiacijos būklė

26. Lietuva yra penktoje vietoje Europoje pagal esamą stumbrų populiacijos dydį. Visi Lietuvoje laisvėje aptinkami stumbrai yra susitelkę viename palyginti kompaktiškame regione.

27. Apibrėžiant stumbro rūšies palankios apsaugos būklę atsižvelgtina į tarptautinę patirtį. 2004 m. IUCN gairėse „Europinis stumbras: Būklės tyrimas ir apsaugos veiksmų planas“ nurodoma, kad palanki stumbrų apsaugos būklė yra tada, kai šalies populiaciją sudaro ne mažiau nei 100 laisvėje gyvenančių individų. Lenkijos mokslininkų nuomone, gyvybinga stumbrų populiacija yra mažesnė

negu faktinis stumbrų populiacijos dydis, nes stumbras yra poligaminė rūšis ir ne visi patinai gali dalyvauti veisimesi.

28. 2016 m. duomenimis, Lietuvoje laisvėje gyvenančių stumbrų populiacija, kurią sudarė 182 individai, buvo susiskirsčiusi į šešias bandas, keturios iš šių bandų gyvena Kėdainių rajono savivaldybėje (40 stumbrų teritorijoje prie Kėdainių miesto tarp Vilainių, Šilainių, Bublių, Aristavos, Nociūnų; 66 stumbrai teritorijoje tarp Tiskūnų ir Lančiūnavos; dvi bandos po 14 ir 17 stumbrų teritorijoje tarp Šventybrasčio ir Truskavos, iš viso Kėdainių rajono savivaldybėje 137 stumbrai, jų metinis prieauglis – 29 stumbrai), dvi – Panevėžio rajono savivaldybėje, Krekenavos regioniniame parke (15 stumbrų teritorijoje prie Girelės ir 30 stumbrų teritorijoje prie Upytės, iš viso Panevėžio rajono savivaldybėje 45 stumbrai, jų metinis prieauglis – 9 stumbrai). Bandose kasmet atsivedama apie 40 jauniklių, Panevėžio rajono savivaldybės bandose individų skaičiaus augimas mažiau intensyvus, lyginant su Kėdainių rajono savivaldybės bandomis. Rujos metu bandos suskyla, bet vėliau vėl susijungia. Nuo bandos atklydę stumbrų patinai klajoja daug didesnėje teritorijoje. Pastaraisiais metais Dzūkijos regione, pasienyje su Baltarusija reguliariai pastebimi trumpam užklystantys pavieniai stumbrų individai.

29. Pastaruoju metu padaugėjus klajojančių stumbrų individų susidūrimo su transporto priemonėmis ir žuvimo keliuose ir geležinkeliuose atvejų (2016 m. lapkričio mėn. ir 2017 m. gruodžio mėn. kelyje Krekenava–Panevėžys žuvo keturi stumbrai, 2017 m. birželio ir gruodžio mėn. Kėdainių rajono savivaldybėje, Šilainių kaime, krovininis traukinys partrenkė per bėgius ėjusius penkis stumbrus) kyla pavojus ne tik stumbrams, bet ir žmonių gyvybei, sveikatai ir saugumui. Siekiant valdyti potencialių nelaimingų atsitikimų riziką, aukštų, tvirtų stacionarių užtvarų prie kelių ar dirbamų laukų įrengimas galimas tik nedidele apimtimi ne tik dėl didelių kaštų, bet ir dėl stumbrams bei kitiems žinduoliams keliamo neigiamo poveikio fragmentuojant gyvūnų buveines ir sutrikdant migracijos kelius.

30. Šiuo metu stumbrų laisvosios bandos gyvenamosios vietos, ypač Kėdainių rajono savivaldybės teritorijoje, nėra tinkamos užtikrinant ilgalaikį rūšies gyvybingos populiacijos išlikimą dėl suboptimalių buveinių. Esamose paplitimo vietose būtina stabilizuoti bandų dydžio augimą siekiant sumažinti visuomeninį konfliktą tarp rūšies išsaugojimo intereso ir būtinybės atsižvelgti į ūkinius interesus bei užtikrinti visuomenės saugą. Rūšies išlikimui taip pat svarbu sukurti arba sudaryti sąlygas gyvūnams patekti į tinkamas gyvenimo sąlygas, kurioms esant stumbrai galėtų geriau patenkinti biologinius poreikius. Atrinktoje naujoje teritorijoje, skirtoje gyvūnus išleisti į laisvę VĮ Valstybinių miškų urėdijos Varėnos regioninio padalinio Marcinkonių girininkijoje, Dzūkijos nacionaliniame parke plyti didesni miškų masyvai su gana didelio ploto, bet mažai ūkiškai naudojamų upių slėnių pievomis ir yra mažesnė grėsmių, nurodytų šio plano 3 lentelėje, tikimybė. Be to, stumbrams apsigyvenus pietų Lietuvoje, populiacijai būtų sudaryta genetinių mainų su Baltarusijos bei Lenkijos stumbrų populiacijomis galimybė. VĮ Valstybinių miškų urėdijos Telšių regioninio padalinio Ubiškės girininkijoje ir Panevėžio regioninio padalinio Krekenavos girininkijoje jau yra sukurta dalis infrastruktūros, palengvinančios stumbrų individų laikiną įkurdinimą prieš atliekant suplanuotus mainus gyvūnais arba prieš perkeliant juos į naujas vietas. Ateityje iš čia galimas ir nedidelės stumbrų populiacijos dalies perkėlimas į kituose regionuose įrengtus laikino laikymo ar nuolatinio įkurdinimo aptvarus.

31. Kėdainių rajono savivaldybės bandos dydis būtų mažinamas taikant populiacijos gausos valdymo priemones, Panevėžio rajono savivaldybėje užtikrinamas lėtesnis bandos augimas ir stabilizavimas siekiant 36.2.1 ir 36.2.2 papunkčiuose nustatytų rodiklių.

Grėsmes keliantys veiksniai

32. Grėsmę keliantys veiksniai, jų reikšmingumas ir poveikio stumbrų populiacijai sumažinimo galimybės pateikiamos 3 lentelėje.

3 lentelė. Grėsmių stumbrui apibendrinimas

Grėsmė	**Įtaka**	**Aktualumas populiacijai Lietuvoje**	**Aprašymas ir valdymo galimybės**
Netinkama buveinių struktūra	Didelė	Aukštas	Teritorijos, kuriose dabar susitelkusi didelė dalis laisvėje gyvenančių stumbrų, didesnei nei 20–30 gyvūnų bandai nėra optimalios: (a) šiose teritorijose miško masyvai yra per maži ir fragmentuoti. Optimalių mitybai natūralių pievų beveik nėra. Miškuose dėl mažo jų ploto esanti pašarinė bazė dabartiniam stumbrų skaičiui yra nepakankama ir prasta, todėl stumbrai priversti keisti savo natūralius mitybos įpročius ir visais metų laikais dažniausiai maitinasi pamiškėse esančiomis žemės ūkio kultūromis, o žiemą – medžiojamųjų gyvūnų šėrimo aikštelėse, (b) regione vystoma intensyvi žemdirbystė, pamiškes paprastai supa žemės ūkio kultūros. Kadangi stumbrai daugiausia pašaro ieško ariamos žemdirbystės laukuose, jie žemės ūkio kultūroms padaro daug žalos, jas ėsdami, trypdami, gulėdami. Tokiuose plotuose sumažėja derlius, o išlikusio pablogėja kokybė. 2010–2017 m. stumbrų padaryta žala žemės ūkio pasėliams siekė 785 000 eurų. Stumbrų daromos žalos sumažinimo priemonės yra labai ribotos. Miškų jaunuolynai yra apdorojami atbaidančiomis priemonėmis (repelentais), tačiau žemės ūkio paskirties teritorijose prevencines priemones įgyvendinti sudėtinga. Dėl gyvūnų fizinių savybių techninėmis priemonėmis sunku sukurti jų migravimo / judėjimo barjerus, o pastatyti tvoras, kurių stumbrai negalėtų suardyti, prireiktų labai didelių finansinių investicijų, nes žemės ūkio naudmenos šiose Lietuvos vietose užima labai didelius plotus. Be to, aptvėrus ūkininkų laukus, kurie užima didžiąją dabartinės stumbrų buveinės dalį, būtų papildomai fragmentuojama jų ir kitų žinduolių buveinė ir ribojamos judėjimo galimybės. (c) Naminių galvijų ganymo ar pievų šienavimo vietose padidėja užkrečiamų ligų perdavimo tarp stumbrų ir naminių galvijų rizika. Grėsmės sumažinimo priemonės: 1) sumažinti stumbrų gausą teritorijose, kuriose stumbrai

			daro didžiausią žalą žemės ūkio kultūroms. Atsižvelgiant į šešių bandų išsidėstymą Kėdainių ir Panevėžio rajonų savivaldybėse, į tai, kad bandų paplitimo vietų tinkamumas nėra vienodas, 28 punkte nurodytos bandos reguliuotinos taikant 38 punkte nurodytus principus; 2) įveisti ir (ar) prižiūrėti stumbrų natūralias mitybos sąlygas gerinančių augalų (avižos, dobilai, žieminiai kviečiai, rapsai, vikiai, žirniai ir kiti pupiniai augalai, išskyrus augalus, įrašytus į Invazinių Lietuvoje rūšių sąrašą) pasėlių sistemą, skirtą stumbrams atitraukti nuo žalos darymo žemės ūkio pasėliams. Įveisiamų augalų pasėlių sistema – miško supami ne mažiau kaip 5 atskiri žemės sklypai (kiekvieno sklypo užimamas plotas turi būti ne mažesnis kaip 1 ha), kuriuose stumbrų ištryptus ar nuėstus augalų pasėlius nuolat atsėjama arba pakeičiama kitais.
Neigiamas vietos bendruomenės požiūris	Didelė	Aukštas	Kadangi stumbrai daro didelę žalą žemės ūkio kultūroms, formuojasi neigiamas žemdirbių bei vietinių gyventojų požiūris į Lietuvoje ir Europos Sąjungoje saugomą rūšį. Žemdirbiai stumbrams baidyti iš žemės ūkio kultūrų naudoja visas leistinas priemones, todėl nuo pastovaus trikdymo sutrinka normalius stumbrų paros ritmas. Grėsmės sumažinimo priemonės: 1) stabilizuoti stumbrų gausą teritorijose, kuriose stumbrai daro didžiausią žalą žemės ūkio kultūroms. Sekti bandų judėjimą, analizuojant galimybes prevenciškai stumbrus nukreipti į kitas vietas. 2) skleisti rūšies priimtinumą vietovėje didinančią informaciją, pvz., apie naujas regiono vystymosi galimybes pažintinio turizmo srityje.
Stumbrų elgsenos ir fiziologiniai pokyčiai	Didelė	Vidutinė	Stumbrams ilgą laiką gyvenant aplinkoje, kuri skiriasi nuo įprastinės šiai rūšiai, atsiranda elgsenos bei fiziologiniai pokyčiai: (a) keičiasi stumbrų elgsena, nes jie didžiąją laiko dalį praleidžia žemės ūkio kultūrose, čia maitinasi ir ilsisi. Tokiomis sąlygomis dažnėja nepageidautini žmonių – stumbrų kontaktai, (b) baidomiems stumbrams sutrinka normalus stumbrų paros ritmas, tai daro neigiamą įtaką jų sveikatai. Grėsmės sumažinimo priemonės: 1) stabilizuoti stumbrų gausą teritorijose, kurios skiriasi nuo įprastinės šiai rūšiai. Naujas stumbrų bandas reikia įkurdinti jiems tinkamoje aplinkoje; 2) skleisti rūšies priimtinumą vietovėje didinančią

			informaciją.
Izoliacija dėl ribotos migracijos ir rūšies genetinės įvairovės susiaurėjimas	Didelė	Vidutinis	Lietuvos stumbrų populiacija, gyvenanti laisvėje, kilusi iš kelių individų, neturi palankių sąlygų susijungti su kitų šalių populiacijomis. Dėl tankaus kelių tinklo laisvoji stumbrų banda laikosi santykinai izoliuotoje teritorijoje, esančioje vidurio Lietuvoje. Dėl to yra didelė kraujomaišos tikimybė. 2015 m. atlikus stumbrų genetinius tyrimus paaiškėjo, kad Lietuvos stumbrų genetinė įvairovė yra nedidelė. Pagrindinės grėsmės sumažinimo priemonės – tolesni stumbrų genetinės įvairovės tyrimai, stumbrų žymėjimas ir genetinių mainų su negimininго kraujo stumbrais galimybių sudarymas. Mainai gali vykti a) natūraliai – perkėlus ir įkurdinus stumbrus į pietų Lietuvos teritoriją banda galėtų pasipildyti iš Baltarusijos ar Lenkijos atklydusiais stumbrais b) dirbtiniu būdu – vykdyti planinius stumbrų mainus tarp kaimyninių šalių ir kitas genetines linijas turinčių (ne Lietuvos) stumbrų perkėlimą į Panevėžio rajono savivaldybę ar į Lietuvoje esančius stumbrų aptvarus.
Ligos ir parazitai	Vidutinė	Vidutinis	Svarbiausios ligos, kuriomis gali sirgti stumbrai, yra snukio ir nagų liga, pastereliozė, ūminis plaučių uždegimas, juodligė, tuberkuliozė, bruceliozė, stabligė, pasiutligė, fascoliozė, dikroceliozė, hemonchozė. Per paskutiniuosius metus stumbrų būklė Europoje labai pablogėjo. Didžiausią grėsmę stumbrams kelia tuberkuliozė ir balanopostitas – virusinė liga, dėl kurios patinai negali daugintis. Pagrindinės grėsmės sumažinimo priemonės – stumbrų gydymas nuo fascioliozės, balanopostitu užsikrėtusių gyvūnų paėmimas iš bandos, nuolatiniai ligų bei parazitų būklės tyrimai.
Žalingas chemikalų, naudojamų žemės ūkyje, poveikis	Vidutinė	Vidutinis	Stumbrams maitinantis intensyvios žemdirbystės vietose kyla pavojus dėl intensyviai naudojamų pesticidų ir kitų cheminių medžiagų. Dėl apsinuodijimo chemikalais kasmet krinta 4–5 stumbrai. Pagrindinės grėsmės sumažinimo priemonės – griežta chemikalų, naudojamų žemės ūkyje, kontrolė, mažiausiai agresyvių chemikalų aplinkai parinkimas, ekologinės žemdirbystės propagavimas regione ir agrarinės aplinkosaugos schemų, mažinančių augalų apsaugos priemonių naudojimą, parengimas ir pritaikymas stumbrų paplitimo teritorijose.
Brakonieria-	Maža	Mažas	Brakonieriavimas lemia, kad dalis iš populiacijos paimtų

vimas			individų nefiksuojama jokiose apskaitose. Tai lemia papildomas paklaidas vertinant populiacijos būklę ir jos kitimo tendencijas. Dėl nustatyto didelio žalos, sunaikinus stumbrą, atlyginimo tarifo (bazinis tarifas 10140 Eur, už vaikingą ar jauniklius vedžiojančia patelę nustatomas trigubas bazinis tarifas), itin griežtų nuobaudų už tokio pobūdžio nusižengimus (bauda iki 1800 Eur su nusižengimo padarymo įrankių ir transporto priemonių, kurios buvo panaudotos gyvūnui sumedžioti ar gabenti, konfiskavimu ir teisės medžioti atėmimas iki 5 metų) brakonieriavimo atvejų beveik nepasitaiko. Vienintelis žinomas atvejis nustatytas 2007 m., kai Norvegijos pilietis, medžiodamas Kėdainių rajone, sumedžiojo stumbro patelę.Pagrindinės grėsmės sumažinimo priemonės – visuomenės (ypač medžiotojų ir ūkininkų) švietimas apie tikrąją stumbro reikšmę (tiek žalą, tiek naudą), nepakantumo brakonieriavimui ugdymas, pažeidimų išaiškinimas.
Žūtys keliuose ir natūralioje aplinkoje	Vidutinė	Aukštas	Pastaruoju metu pagausėjo laisvėje gyvenančių stumbrų žūčių, jiems susidūrus su transporto priemonėmis (naujausiais duomenimis, 2016 m. lapkričio mėn. ir 2017 m. gruodžio mėn. kelyje Krekenava–Panevėžys žuvo 4 stumbrai, 2017 m. birželio ir gruodžio mėn. Kėdainių rajono savivaldybėje, Šilainių kaime, krovininis traukinys partrenkė per bėgius ėjusius 5 stumbrus). 2018 m. kovo mėn. Aplinkos ministerijos duomenimis, pavojingiausios eismo saugumui vietos, kuriose kyla grėsmė transporto priemonėms susidurti su stumbrais, yra: kelio Krekenava–Panevėžys ruože nuo taško (koordinatės 511218,137, 6162268,736) iki taško (koordinatės 512313,318, 6164663,186), Panevėžio rajone; kelio Kaunas–Panevėžys ruože (Via Baltika dalis) nuo taško (koordinatės 503868,016, 6123253,662) iki taško (koordinatės 504207,808, 6125829,010), Kėdainių rajone, geležinkelio Kėdainiai–Vilnius ruože nuo taško (koordinatės 502107,570, 6125042,634) iki taško (koordinatės 503647,961, 6123052,424), Kėdainių rajone. Pagrindinės žuvimo keliuose grėsmės sumažinimo priemonės – sumažinti stumbrų gausą rizikingiausiose vietose, pastatyti kelio ženklus „Atsargiai žvėrys“ vietose, kur pastebėtas reguliarus išėjimas ant kelio, ir įrengti tinkamas perėjas (bendras visiems stambiesiems žinduoliams) pagrindinėse stumbrų migracijos per kelius ir geležinkelius vietose.

			Žuvimo natūralioje aplinkoje (melioracijos grioviuose, šlapynėse, pelkėse) grėsmės sumažinimo optimalių priemonių nėra, nes spėjama, kad taip žūva daugiausiai dėl įvairių priežasčių (įskaitant natūralias) nusilpę individai.

Inventorizacija ir moksliniai tyrimai

33. Laisvėje gyvenančių stumbrų apskaitą kasmet iki 2017 m. vykdė VĮ Panevėžio miškų urėdija ir medžioklės plotų naudotojai, informaciją pateikdami laikydamiesi nustatytos medžiojamųjų gyvūnų išteklių apskaitos tvarkos. Apskaita vykdoma vizualiniu būdu vertinant pastebėtą per rudens–žiemos laikotarpį gyvūnų skaičių. Atsižvelgiant į tai, jog didelė stumbrų dalis gyvena bandomis ir yra sėslūs, toks metodas yra pakankamai patikimas ir tikslus. Pavieniai klajojantys gyvūnai atrandami sekant jų pėdsakais. Įgyvendinant šį planą būtina intensyvesnė laisvėje gyvenančių individų apskaita, įvertinant jų amžių, sveikatos būklę ir kitus svarbius populiacijos valdymui požymius. Tokią apskaitą užtikrinti turėtų subjektai, kuriems pavedama organizuoti stumbrų perkėlimą ir gausos reguliavimo priemones.

34. Mokslinėse publikacijose apie Lietuvos stumbrus analizuoti aukščiau aprašyti stumbrų gausos informaciniai šaltiniai, mokslinių šaltinių autoriai specialių apskaitų neinicijavo. Apie Lietuvos stumbrus yra paskelbtos mokslinės publikacijos (4 lentelė).

4 lentelė. Mokslinės publikacijos

Nr.	Publikacijos pavadinimas
1.	Balčiauskas, L. 1999. European bison (*Bison bonasus*) in Lithuania: status and possibilities of range extension. Acta Zoologica Lituanica, 9 (3): 3–18.
2.	Balčiauskas, L. 2000. Restoration of European bison in Lithuania: achievements and problems. In: Proceedings of International Symposium "European bison – yesterday, today and tomorrow". 9-10 December 2000, Šiauliai, Lithuania. Šiauliai: 8–15.
3.	Balčiauskas, L. 2000. Possibilities of range extension of European bison in Lithuania. In: Proceedings of International Symposium "European bison – yesterday, today and tomorrow". 9-10 December 2000, Šiauliai, Lithuania. Šiauliai: 16–20.
4.	Baleišis, R., Bluzma, P., Balčiauskas, L. 2003. Lietuvos kanopiniai žvėrys. 3 leidimas, Vilnius, Akstis. 216 p.
5.	Balčiauskas, L. 2004. Situation of European bison in Lithuania. In: Proceedings of the Conference "European Bison Conservation", Eds. M. Krasinska, K. Daleszczyk. MRI PAS, European Union's Centre of Excellence BIOTER: 14–18.
6.	Balčiauskas, L., Volodka, H., Kavaliauskaitė, K. 2005. Krekenavos regioninio parko gyventojų žinios apie saugomas gamtos ir kultūros vertybes. Jaunųjų mokslininkų darbai 1 (5): 21–24.
7.	Andersone-Lilley, Ž., Balčiauskas, L., Ozoliņš, J., Randveer, T., Tönisson, J. 2010. Ungulates and their management in the Baltics (Estonia, Latvia and Lithuania). In: European ungulates and their management in the 21st century. Ed. by M. Apollonio, R. Andersen, R. Putman. - Cambridge: Cambridge University Press, P. 103–128.
8.	Balčiauskas, L. 2012. The Influence of Roadkill on Protected Species and Other Wildlife in Lithuania. ICOET 2011 Proceedings: 623–631. The 2011 International Conference on

	Ecology & Transportation
9.	Balčiauskas L., Kazlauskas M. 2013. Forty years after reintroduction in a suboptimal landscape: public attitudes towards European bison. European Journal of Wildlife Research. 60 (1): 155–158.
10.	Sabalinkienė, G., Šimkevičius, K., Kibiša, A., Brazaitis, G. 2017. Population Quality of Free – Ranging European Bison in Lithuania // 33rd International Union of Game Biologists Congress: 14th Perdix Congress, Montpellier, France- 2017, August 22-25: abstract book / International Union of Game Biologists. Montpellier, 2017. p. 343-344.
11.	Kibiša A., Marozas V., Talijūnas D., Papšys R., Sabalinkienė G., Šimkevičius K. 2017. Impact of free-ranging European bison to ecosystems in fragmented landscape, Lithuania. Balkan Journal of Wildlife Research 4 (2):18-25; DOI: 10.15679/bjwr.v4i2.55
12.	Balčiauskas L., Kazlauskas, M., Balčiauskienė, L, (2017) European bison: changes in species acceptance following plans for translocation. European Journal of Wildlife Research. 63 (1): art.no. 4

III SKYRIUS

APSAUGOS PLANO TIKSLAS, UŽDAVINIAI, PRIEMONĖS IR FINANSAVIMO ŠALTINIAI

35. Apsaugos plano tikslas – atsižvelgiant į 27 punktą nurodytą tarptautinės patirties pavyzdį ir informacijos šaltinius, Lietuvos gamtines sąlygas ir stumbrų populiacijos išsiskaidymą į atskiras bandas, 32 punkte nurodytus grėsmę keliančius veiksnius, būtinybę valdyti su šios rūšies išsaugojimu susijusį kylantį visuomeninį konfliktą, siekti išlaikyti palankią stumbrų apsaugos būklę Lietuvoje, sukurti bandą Varėnos rajono savivaldybėje ir subalansuoti individų skaičių Kėdainių, Panevėžio ir Varėnos rajonų savivaldybių bandose.

36. Įgyvendinant apsaugos plano tikslą:

36.1. laikoma, kad palanki stumbrų apsaugos būklė Lietuvoje yra užtikrinta tada, kai laisvėje, įvairiose bandose ir vietose gyvenančių stumbrų populiaciją sudaro ne mažiau kaip 180 individų, kai populiacijos užimamas bendras plotas nemažėja (2016 m. Lietuvoje laisvėje gyvenančių stumbrų populiacija užėmė 57 tūkst. ha plotą) ir nėra požymių, kad gali sumažėti ateityje;

36.2. atsižvelgiant į teritorijų, kuriose laikosi bandos, gamtosauginį statusą, biotopų sąlyginį tinkamumą gyventi ir su stumbrais susijusios žalos rizikos mastą, laikoma, kad populiacijos valdymo priemonėmis iki 2025 m. suformuotas optimalus laisvėje gyvenančių stumbrų bandų pasiskirstymas bus, kai:

36.2.1. Kėdainių rajono savivaldybėje esančios stumbrų laisvos bandos dalį sudarys nuo 90 iki 100 stumbrų individų;

36.2.2. Panevėžio rajono savivaldybėje esančios stumbrų laisvos bandos dalį sudarys nuo 60 iki 70 stumbrų individų;

36.2.3. Varėnos rajono savivaldybėje esančios stumbrų laisvos bandos dalį sudarys nuo 30 iki 50 stumbrų individų;

36.3. per 5 metus nuo stumbrų išleidimo iš VĮ Valstybinių miškų urėdijos Varėnos regioninio padalinio Marcinkonių girininkijos ir Dzūkijos nacionalinio parko aptvaro į laisvę pradžios Varėnos rajono savivaldybėje bus sudaryta ne mažiau kaip 30 stumbrų laisva banda, suformuota iš individų, perkeltų iš Kėdainių ir(ar) Panevėžio rajonų savivaldybių;

36.4. Lietuvoje įrengiami nauji ar rekonstruojami esami stumbrų aptvarai, kuriuose suformuojamos tokio dydžio gyvūnų bandos:

36.4.1. VĮ Valstybinių miškų urėdijos Panevėžio regioninio padalinio Krekenavos girininkijoje esančiame stumbrų aptvare („Pašilių stumbrynas“) vienu metu gyvens iki 20 individų (bandą sudarys nuolat aptvare laikomi stumbrai ir atskirai iš laisvės sugauti stumbrai laikinam laikymui);

36.4.2. VĮ Valstybinių miškų urėdijos Telšių regioninio padalinio Ubiškės girininkijoje esančiame laikino laikymo aptvare („Žvėrinčius“) vienu metu stumbrų bandą sudarys 10–12 individų;

36.4.3. VĮ Valstybinių miškų urėdijos Varėnos regioninio padalinio Marcinkonių girininkijos ir Dzūkijos nacionalinio parko aptvare stumbrų bandą vienu metu sudarys 20–25 individai, sukūrus papildomo šėrimo galimybes – 30 – 35 individai. Stumbrai į laisvę išleidžiami po adaptacijos periodo (nuo 2 iki 10 individų per metus);

36.4.4. kituose (valstybiniuose ir privačiuose) aptvaruose, kurie užtikrina gyvūnų gerovės sąlygas, saugant genetinę įvairovę būtų laikoma iki 15 stumbrų. Šis bandos dydis galėtų būti palaipsniui didinamas.

37. Stumbrų apsaugos plano uždaviniai ir priemonės nurodytos 5 lentelėje.

5 lentelė. Stumbro apsaugos plano uždaviniai ir priemonės

Apsaugos plano uždavinys	Apsaugos plano priemonės	Atsakingas vykdytojas	Įgyvendinimo terminas
1. Užtikrinti laisvėje ir nelaisvėje gyvenančių stumbrų populiacijos stebėseną, atlikti specializuotus tyrimus ir vykdyti genetinius mainus	1.1. Nustatyti laisvėje gyvenančių stumbrų populiacijos dydį, amžinę ir lytinę struktūrą, individų sveikatos būklę, judėjimo maršrutus, paplitimą, išsidėstymą ir sezoninius migracinių klajonių kelius, įvertinant stumbrų keliamą pavojų žmogaus gyvybei, sveikatai ir saugumui ir teikiant pasiūlymus dėl stumbrų paėmimo iš gamtos sugaunant gyvus individus perkėlimui ar paimant iš gamtos letaliu būdu;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Krekenavos regioninio parko direkcija	2018–2023 m.
	1.2. atlikti paimtų laisvėje gyvenančių stumbrų veterinarinius ir genetinius tyrimus ištiriant ne mažiau kaip 20 individų, gautus duomenis palyginant su Belovežo ir Kaukazo stumbrų populiacijomis;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba	2019–2023 m.
	1.3. stebėti nelaisvėje gyvenančius stumbrus pagal stumbrynams pritaikytas metodikas;	VĮ Valstybinių miškų urėdija, Dzūkijos nacionalinio parko ir	Nuolat

		Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato parko direkcija	
	1.4. vykdyti stumbrų genetinius mainus bendradarbiaujant su kitų šalių stumbrynais ir zoologijos sodais;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, VĮ Valstybinių miškų urėdija Lietuvos zoologijos sodas	2018–2025
2. Sumažinti grėsmes, kylančias dėl laisvėje gyvenančių stumbrų gausėjimo	2.1. remiantis stebėsenos rezultatais, kasmet identifikuoti stumbrų individus, kurie taikant gausos sumažinimo priemones nuo 2018 m. turi būti išimami iš gamtos;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba	2018–2023 m.
	2.2. atnaujinti ir Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos tinklalapyje paskelbti Laisvėje gyvenančių stumbrų stebėsenos, būklės įvertinimo, perkėlimo į aptvarus ir adaptacijos aptvaruose rekomendacijas, kuriomis vadovaujantis vykdomi stumbrų stebėsenos, būklės įvertinimo, perkėlimo į aptvarus ir adaptacijos aptvaruose darbai; parengti apskaitos metodiką.	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba	2018–2023 m.
	2.3. įkurdinti dalį stumbrų į VĮ Valstybinių miškų urėdijos Telšių regioninio padalinio Ubiškės girininkijos „Žvėrinčių“ aptvarą ir aptvarą Dzūkijos nacionaliniame parke, VĮ Valstybinių miškų urėdijos Varėnos regioninio padalinio Marcinkonių girininkijoje: 2.3.1. pakeisti vidinės miškotvarkos projektus, numatant stumbrų aptvarų įrengimą; 2.3.2. parengti techninius projektus stumbrų aptvarams; 2.3.3. įrengti stumbrų aptvarus; 2.3.4. perkelti dalį iš laisvės paimtų stumbrų į aptvarus;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, VĮ Valstybinių miškų urėdija	2015–2023 m.

	2.4. adaptuoti stumbrus aptvare Dzūkijos nacionaliniame parke, VĮ Valstybinių miškų urėdijos Varėnos regioninio padalinio Marcinkonių girininkijoje prieš išleidimą į laisvę ir išleisti stumbrus į laisvę: 2.4.1. paimti dalį stumbrų iš gamtos ir perkelti juos į stumbrų aptvarą; 2.4.2. laikinai laikyti, vykdyti intensyvią veterinarinę priežiūrą prieš išleidžiant į laisvę; 2.4.3. išleisti stumbrus (nuo 2 iki 10 individų per metus) į laisvę iš stumbrų aptvaro po adaptavimo laikotarpio; 2.4.4. papildomai šerti ir stebėti į laisvę išleistus stumbrus;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija, VĮ Valstybinių miškų urėdija	2019–2023 m.
	2.5. atnaujinti „Pašilių stumbryno“ aptvarą, pritaikyti jį stumbrų sugavimui ir laikinam laikymui, įkurdinti stumbrus „Pašilių stumbryne“: 2.5.1. parengti aptvaro rekonstrukcijos dokumentus ir atlikti darbus, pritaikant aptvarą stumbrų paėmimui iš gamtos ir laikinam laikymui; 2.5.2. paimti stumbrus iš gamtos ir perkelti juos į aptvarą; 2.5.3. laikinai laikyti iš laisvės paimtus stumbrus, vykdyti veterinarinę priežiūrą prieš pervežant į kitus stumbrų aptvarus; 2.5.4. perkelti kitas genetines linijas (ne Lietuvos) turinčius stumbrus į Panevėžio rajono savivaldybę;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, VĮ Valstybinių miškų urėdija	2018–2025 m.
	2.6. paimti stumbrus iš gamtos Kėdainių rajono savivaldybėje: 2.6.1. įrengti stacionarią stumbrų gaudyklę Šventybrasčio (Rūdžių) miške; 2.6.2. įrengti pašarines aikšteles ir papildomai šerti stumbrus pasirinktose vietose, siekiant mažinti žalą miškui ir žemės ūkio kultūroms ir vilioti prie stacionarios gaudyklės; 2.6.3. sugauti ir perkelti stumbrus į kitas vietas adaptacijai ar į nuolatinio laikymo	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, VĮ Valstybinių miškų urėdija	2017–2023 m.

	aptvarus;		
	2.7. mokyti stumbrų identifikavimo įgūdžių asmenis, kuriems gali būti suteikiama teisė paimti iš gamtos stumbrus letaliu būdu;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Aplinkos apsaugos agentūra	2018–2023 m.
	2.8. paimti dalį stumbrų iš laisvės Kėdainių ir Panevėžio rajonų savivaldybėse ir kitose vietose letaliu būdu;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, VĮ Valstybinių miškų urėdija, Aplinkos apsaugos agentūra	2018–2023 m.
	2.9. bendradarbiauti su mokslo ir mokymo įstaigomis, leidimų naudoti medžiojamųjų gyvūnų išteklius medžioklės plotų vienetuose turėtojais, pagal 38.5 papunktį paskirtu atsakingu asmeniu, organizuojant stumbrų identifikavimo įgūdžių mokymus ir paimant stumbrus iš laisvės;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Aplinkos apsaugos agentūra	2019–2025 m.
	2.10. pakeisti Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisykles, patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2000 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. 258 „Dėl Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo“ ir Saugomų rūšių naudojimo tvarkos aprašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-622 „Dėl Saugomų rūšių naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ siekiant sudaryti galimybę kuo greičiau po eismo ar kitų įvykių nutraukti kritiškų sužeidimų	Aplinkos ministerija, Aplinkos apsaugos agentūra, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba	2018–2021 m.

	patyrusių stumbrų kančias ir nustatyti draudimus ar ribojimus paruošti šių stumbrų dalis trofėjams ar kitaip jas naudoti;		
	2.11. pakeisti Krekenavos regioninio parko tvarkymo planą, apsvarstant galimybes pagerinti stumbrų buveinių, esančių Krekenavos regioninio parko teritorijoje, būklę;	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Krekenavos regioninio parko direkcija	2019–2022 m.
	2.12. pateikti pasiūlymus Lietuvos automobilių kelių direkcijos prie Susisiekimo ministerijos generalinio direktoriaus 2010 m. balandžio 1 d. įsakymo Nr. V-90 „Dėl dokumento „Aplinkosauginių priemonių projektavimo, įdiegimo ir priežiūros rekomendacijos. Biologinės įvairovės apsauga APR-BĮA 10“ patvirtinimo“ pakeitimo projektui	Aplinkos ministerija	2019–2021 m.
	2.13. pasiūlyti priemones Žemės ūkio ministerijai dėl cheminių medžiagų naudojimo mažinimo žemės ūkyje	Aplinkos ministerija	2019–2021 m.
	2.14 pakeisti Medžiojamųjų gyvūnų padarytos žalos žemės ūkio pasėliams ir miškui apskaičiavimo metodiką, patvirtintą Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2002 m. rugsėjo 23 d. įsakymu Nr. 486/359 „Dėl Medžiojamųjų gyvūnų padarytos žalos žemės ūkio pasėliams, ūkiniams gyvūnams ir miškui apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“	Aplinkos ministerija	2019–2021 m.
	2.15 parengti informaciją apie leidimų išdavimą 36.4.4. papunktyje numatytiems aptvarams ir, jei reikalinga, pateikti pasiūlymus dėl Saugomų rūšių naudojimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-622 „Dėl Saugomų rūšių naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, pakeitimo	Aplinkos apsaugos agentūra	2019–2025 m.

3. Padidinti stumbro rūšies atkūrimo pastangų priimtinumą visuomenėje, formuojant teigiamą požiūrį į laisvąją stumbrų populiaciją Lietuvoje.	3.1. parengti spaudos pranešimų apie stumbrus (ne mažiau nei 5 vnt.);	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Aplinkos ministerija, VĮ Valstybinių miškų urėdija, Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija, Krekenavos regioninio parko direkcija	Nuolat
	3.2. dalyvauti televizijos ar radijo laidose stumbrų klausimais (ne mažiau nei 5 kartus);	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Aplinkos ministerija, VĮ Valstybinių miškų urėdija, Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija, Krekenavos regioninio parko direkcija	Nuolat
	3.3 informuoti visuomenę suorganizuojant renginius regionuose, į kuriuos planuojama perkelti stumbrus arba kuriuose šiuo metu laisvėje gyvena stumbrai (ne mažiau kaip 2 renginiai);	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, Aplinkos	2018–2021 m.

		ministerija, VĮ Valstybinių miškų urėdija, Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija	
	3.4. bendradarbiauti su valstybės ir savivaldybių institucijoms, nevyriausybinėmis organizacijomis, vietos bendruomenėmis, mokslo institucijomis, ir kitomis suinteresuotomis šalimis sprendžiant stumbrų apsaugos ir valdymo klausimus;	Aplinkos ministerija, Aplinkos apsaugos agentūra, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, VĮ Valstybinių miškų urėdija, Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija	Nuolat
4. Sustiprinti tarptautinį bendradarbiavimą stumbrų populiacijos apsaugos ir valdymo klausimais	4.1 organizuoti tarptautinius renginius Lietuvoje ir sustiprinti reguliarius kontaktus su kaimyninių šalių specialistais, siekiant pasidalinti patirtimi stumbrų populiacijos apsaugos, perkėlimo ir valdymo srityje; 4.2. konsultuotis su tarptautinėmis organizacijomis, turinčiomis patirties stumbrų populiacijos apsaugos ir valdymo srityje.	Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, VĮ Valstybinių miškų urėdija, Aplinkos apsaugos agentūra, Aplinkos ministerija	2018–2021 m.

38. Stumbro apsaugos plano priemonės įgyvendinamos vadovaujantis šiais principais:

38.1. Stumbrų populiacija reguliuojama laikantis Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių įstatymo nustatytų saugomų laukinių gyvūnų rūšių gausos reguliavimo sąlygų ir būdų.

38.2. Sergantys, nusenę, agresyvūs, genetinių nukrypimų turintys, tikėtini hibridai, žmogaus gyvybei, sveikatai ar saugumui pavojų keliantys (pavyzdžiui, arti kelių nuolat besilaikantys) stumbrų individai išimami iš gamtos letaliu būdu bet kurioje bandoje nepriklausomai nuo 36.2 papunktyje nustatytų dydžių.

38.3. Jeigu stumbrus išėmus iš gamtos pagal 38.2 papunktį, Lietuvoje laisvėje gyvenančių stumbrų populiacija viršija 200 individų arba atskirose savivaldybėse viršijami nurodyti didžiausi bandos dydžiai, gausa reguliuojama:

38.3.1. sugaunant jaunus individus ir juos perkeliant į laikino laikymo aptvarus su tikslu įkurdinti laisvėje naujose vietose;

38.3.2. sugaunant jaunus individus ir juos laikant nelaisvėje valstybei priklausiančiuose aptvaruose su tikslu organizuoti genetinius mainus su kitų šalių stumbrų populiacijomis, bendradarbiaujant su zoologijos sodais, kitomis stumbrų išsaugojimu besirūpinančiomis Lietuvos ir užsienio įstaigomis ir organizacijomis;

38.3.3. atrinkti nuo bandų atsiskyrusius, nedalyvaujančius reprodukcijoje stumbrų patinus ir kitus individus, turinčius antraeilį vaidmenį bandose, ir išimti juos iš gamtos (letaliu būdu ar sugaunant), jeigu nėra galimybės taikyti 38.3.1 ir 38.3.2 papunkčiuose numatytų reikalavimų.

38.4. gausos reguliavimo priemonės, nurodytos 38.3 papunktyje, vykdomos pirmiausia toje bandoje ar tose bandose, kurių vieno individo išlaikymo biotope sąnaudos yra didžiausios, apskaičiavus stumbrų padarytą žalą ir išmokėtas kompensacijas.

38.5. Tinkamai laisvėje gyvenančių bandų gausos stebėsenai ir atskirų individų požymių identifikavimui, pirminiam jų sveikatos būklės įvertinimui, nuolatinio bendradarbiavimo su žemės savininkais, valdytojais ir medžioklės plotų naudotojais užtikrinimui, žalos žemės ūkiui ir kitos rizikos prevencijos priemonių koordinavimui ir dalyvavimui žalos dydžio vertinimo darbuose, taip pat individų, skirtų perkėlimui ar paėmimui iš gamtos kitais būdais, skaičiaus nustatymui ir konkrečių individų atrinkimui, būtina paskirti nuolatinį atsakingą asmenį Valstybinėje saugomų teritorijų tarnyboje.

38.6. Laisvėje gyvenančių stumbrų gausos ir būklės stebėsenos duomenys, pasiūlymai dėl konkrečių gausos reguliavimo priemonių ir apimčių atskirose savivaldybėse ar bandose einamaisiais metais skelbtini visuomenei Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos tinklalapyje ir nuolat atnaujintini paaiškėjus naujiems duomenims.

38.7. Aplinkos apsaugos agentūra, išduodama leidimą (leidimus) pagal Saugomų rūšių naudojimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-622 „Dėl Saugomų rūšių naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 6 punktą, vadovaujasi 39.1–39.4 papunkčiuose nurodytais principais.

39. Stumbro (*Bison bonasus* L.) apsaugos plane numatytų priemonių finansavimo šaltiniai yra Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, taip pat teisės aktų nustatyta tvarka gautos kitos lėšos.

Priedo pakeitimai:
Nr. D1-721, 2018-07-27, paskelbta TAR 2018-07-27, i. k. 2018-12539

Pakeitimai:

1.
Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Įsakymas
Nr. D1-721, 2018-07-27, paskelbta TAR 2018-07-27, i. k. 2018-12539
Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2015 m. rugsėjo 21 d. įsakymo Nr. D1-675 „Dėl Stumbro (Bison bonasus l.) apsaugos plano patvirtinimo ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. spalio 10 d. įsakymo Nr. D1-836 „Dėl Stumbro (Bison bonasus l.) apsaugos plano patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ pakeitimo